

DE TWEDE EDITIE VAN DE ORCHIDEEËNFLORA VAN PIERRE DELFORGE

Max VERHART

Samenvatting

De in 2001 verschenen tweede editie van Pierre Delforge's orchideeëngids *Guide des Orchidées d'Europe, d'Afrique du Nord et du Proche-Orient* wordt vergeleken met de vorige. Er zijn acht geslachten opgegaan in andere, terwijl het aantal onderscheiden soorten 124 hoger is. Vooral in de laatste twee decennia van de vorige eeuw is het aantal onderscheiden soorten om verschillende redenen sterk toegenomen. Men kan bij die steeds verder gaande gedetailleerdheid vraagtekens plaatsen, maar het boek is in diverse opzichten zeer informatief en actueel, ongeacht of men het met alles eens is of niet.

Summary

The second edition of Pierre Delforge's orchid guide *Guide des Orchidées d'Europe, d'Afrique du Nord et du Proche-Orient*, published in 2001, is compared with the previous one. Eight genera have been merged into others, while the number of discerned species has increased by 124. Especially in the last two decades of the last century the number of discerned species has increased by several causes. One can question this ongoing splitting, but in several respects the book is quite informative, regardless of whether one does or does not agree with everything.

Zusammenfassung

Die zweite, 2001 erschienene Auflage des Orchideenfeldführers von Pierre Delforge "Guide des Orchidées d'Europe, d'Afrique du Nord et du Proche-Orient" wird mit der vorigen Auflage verglichen. Acht Gattungen sind in andere aufgenommen worden, während die Zahl der Arten um 124 zugenommen hat. Besonders in den beiden letzten Jahrzehnten des vorigen Jahrhunderts ist die Artenzahl aus verschiedenen Gründen stark gestiegen. Man kann diese immer weiter gehende Aufsplitterung mit einem Fragezeichen versehen, aber das Buch ist in verschiedener Hinsicht sehr informativ und aktuell, ungeachtet ob man mit allem einverstanden ist oder nicht.

Verskillende auteurs verwijzen in hun bijdrage aan dit nummer van Eurorchis naar de in 2001 verschenen nieuwe editie van de orchideeënfloora van Pierre Delforge, *Guide des Orchidées d'Europe, d'Afrique du Nord et du Proche-Orient*. Deze editie, verder aan te duiden als Delforge 2001, is de geheel herziene en uitgebreide versie van de eerste, die in 1994 in Frankrijk verscheen en het jaar daarop in vertaling in Groot Brittanië, samen verder aan te duiden als Delforge 1994/5. En inderdaad is 'herzien en uitgebreid' niets te veel gezegd, want

de edities verschillen aanzienlijk. Nu diverse auteurs deze flora als referentiewerk gebruiken, is er alle reden deze nieuwe uitgave in Eurorchis eens onder de loop te nemen.

Lumpen en splitten

Hoezeer de nieuwe editie van de vorige verschilt, blijkt onmiddellijk uit de volgende tabel, waarin ter vergelijking ook de cijfers uit de in 1986 verschenen veldgids *Orchideen* van Karl Peter Buttler – ooit de ‘officiële’ orchideeënfloora van de WEO – zijn opgenomen:

editie	aantal geslachten	aantal soorten
Buttler 1986	36	221
Delforge 1994/5	36	365
Delforge 2001	28	489

Hierbij zij opgemerkt dat in de gids van Buttler veel ondersoorten zijn opgenomen, die daarom in de tabel niet zijn meegeteld, maar waarvan een redelijk aantal in Delforge 1994/5 de status van soort had gekregen en daar dus wél zijn meegeteld.

Wat opvalt is dat, terwijl in Delforge 2001 het aantal geslachten is afgenomen, het aantal soorten sinds 1994/5 opnieuw flink is gestegen. Het eerste is een gevolg van het samenvoegen van geslachten, zodat op dat niveau van ‘lumpen’ gesproken kan worden. Maar het toegenomen aantal soorten is toe te schrijven aan het steeds verder uitsplitsen, wat ook wel ‘splitten’ wordt genoemd. In zijn korte voorwoord bij de tweede editie verwijst de samensteller naar “de milliers d’articles et de monographies” die sedert de publicatie van de eerste editie zijn verschenen en waarin meer dan honderd nieuwe soorten beschreven zijn.

Een wat gedetailleerder inzicht in dit ‘lumpen’ op het ene en het ‘splitten’ op het andere niveau geeft Tabel 2.

Wat het samenvoegen van geslachten betreft, daarbij baseert de auteur zich op nieuwe inzichten in onderlinge verwantschappen, onder meer gebaseerd op moleculair onderzoek. Met name bij de herbenoeming van *Aceras anthropophorum* tot *Orchis anthropophora* wordt hiernaar verwezen. Voor WEO-leden die de bijeenkomst van 28 september 2002 bijwoonden is dat zeker geen verrassing, want daar hield B. Gravendeel van het Nationaal Herbarium Nederland (Universiteit van Leiden) toen een lezing over dergelijk onderzoek naar DNA-verwantschappen. Daarbij kwam onder meer die tussen *Aceras* en met name de *Orchis*-soorten van de *militaris*-groep naar voren. Die ‘genetische nabijheid’ geeft meteen een verklaring voor het feit, dat *Aceras* vrij makkelijk hybridiseert met *Orchis*-soorten uit die groep. In de nieuwe systematiek, waarin *Aceras* tot *Orchis* gerekend wordt, zijn dergelijke kruisingen uiteraard geen intergenerische hybriden meer.

De toename van het aantal soorten is vooral te zien binnen de geslachten *Epipactis* (+ 20), *Gymnadenia* (+7, en dat bovenop het feit dat *Nigritella* en *Leucorchis* hierin zijn opgegaan), *Dactylorhiza* (+9), *Serapias* (+7) en vooral *Ophrys* (+73). De verdrievoudiging van *Cypripedium*-soorten wordt hier niet meegeteld, omdat het om de toevoeging gaat van de in Rusland

Tabel 2

Orchideeëngeslachten en aantallen soorten

geslacht	aantal soorten		geslacht	aantal soorten	
	editie 1994/5	editie 2001		editie 1994/5	editie 2001
Cypripedium	1	3	Chamorchis	1	1
Epipactis	36	56	Neottianthe	1	1
Cephalanthera	7	8	Leucorchis	1	20
Limodorum	2	2	Gymnadenia	3	
Epipogium	1	1	Nigritella	9	
Neottia	1	1	Coeloglossum	1	1
Listera	2	2	Dactylorhiza	49	58
Spiranthes	3	3	Traunsteinera	2	2
Goodyera	2	2	Anacamptis	1	1
Corallorrhiza	1	1	Neotinea	1	60
Calypso	1	1	Steveniella	1	
Liparis	1	1	Orchis	55	
Malaxis	1	2	Aceras	1	
Hammarbya	1		Serapias	19	26
Gennaria	1	1	Comperia	1	10
Herminium	1	1	Himantoglossum	4	
Habenaria	1	1	Barlia	2	
Platanthera	8	8	Ophrys	142	215

De kolom 'editie 2001' maakt duidelijk welke geslachten daarin zijn samengevoegd. De geslachtsnamen uit de editie van 1995 die daarbij zijn vervallen, zijn mager gedrukt. De geslachtsnamen die in Delforge 2001 gehandhaafd werden, zijn vet gedrukt.

voorkomende soorten *C. macranthos* en *C. guttatum*, die als zodanig al in 1800 beschreven werden. Bij de andere genoemde geslachten gaat het echter wél om nieuwe soorten.

Het verwerven van soortstatus kan overigens op verschillende manieren gebeuren. Eén daarvan is statusverhoging, dat wil zeggen dat een ondersoort (of zelfs variëteit) tot soort verheven wordt. Dat is zeker in de eerste editie vaak het geval geweest, zoals de vergelijking met de gids van Buttler duidelijk demonstreert. In Delforge 2001 heeft nu zelfs minstens één (voormalige) intergenerische hybride het tot soortstatus gebracht. *Gymnigritella runei*, de intergenerische hybride tussen *Gymnadenia conopsea* en *Nigritella nigra*, is in deze nieuwe uitgave namelijk opgenomen als *Gymnadenia runei*. Gegeven het feit dat *Nigritella* bij Delforge nu in *Gymnadenia* is opgegaan, is het logisch dat de intergenerische naamgeving is vervallen. Je zou dan als nieuwe naam *Gymnadenia x runei* verwachten, wat op een interspecificke hybride duidt. Maar in de editie 1994/5 van zijn orchideeëngids merkte Delforge al op, dat sommigen deze hybride als aparte soort beschouwden, omdat zij zonder bevruchting in staat is zaad te produceren (apomixis) en zo zichzelf in stand te houden. In de editie 2001 neemt de samensteller dit standpunt dus over. Bij *Himantoglossum* zien we iets dergelijks met de soorten *H. (x)samariense* en *H. (x)montis-tauri*, die allebei omstrede heten en

waarvan een hybridogene oorsprong wordt verondersteld. Overigens is de beschrijving van dergelijke planten als nieuwe soorten zeer wel in overeenstemming met de notie dat vele soorten een hybridogene oorsprong hebben.

Een andere manier waarop soortstatus wordt verworven, is het op grond van één of meer onderscheidende kenmerken op een geëigende plaats publiceren van een nieuwe beschrijving onder een nieuwe naam. Binnen de *fusca*-groep maakt de gids het aldus ontstaan van nieuwe soorten waarneembaar door drie soorten, die nog niet formeel geldig beschreven zijn, toch al onder een voorlopige naam op te nemen: *Ophrys* “(florentina-)fusca”, *O.* “(sabulosa-)fusca” en *O.* “(fabrella-) fusca”. Belangrijk onderscheidend kenmerk is de specifieke bevruchter die elk van deze soorten-in-spe zou hebben.

Nieuwe soorten

Dat het onderscheiden van nieuwe soorten vooral de laatste decennia enorm is toegenomen, valt uit deze flora eenvoudig op te maken. Delforge vermeldt namelijk bij elke soort het jaar, waarin deze voor het eerst binnen de door Linnaeus ontwikkelde systematiek geldig is beschreven als een taxonomisch afzonderlijke eenheid, ongeacht latere wijzigingen in status of naam. Bijvoorbeeld: de door Linnaeus in 1753 oorspronkelijk beschreven *Ophrys anthropophora* werd later herbenaemd tot *Aceras anthropophorum* en is nu opgenomen als *Orchis anthropophora*, maar nog steeds is 1753 het jaar waarin hij voor het eerst geldig is beschreven. Zo geldt ook voor een ondersoort het jaar waarin zij voor het eerst geldig als zodanig werd beschreven als het oorspronkelijke jaar, ook al kreeg zij later de status van soort toegekend.

Als van alle in Delforge 2001 opgenomen soorten de jaren van eerste geldige beschrijving per decennium worden geteld, dan is het resultaat daarvan eenvoudig grafisch weer te geven. Nevenstaande grafiek laat die tellingen zien voor elk decennium van de laatste 200 jaar, beginnend met het tijdvak 1801-1810 en eindigend met het tijdvak 1991-2000.

In de 103 als nieuw opgenomen soorten van het laatste decennium van de 20^e eeuw zijn de drie genoemde *fusca*-soorten meegeteld, die weliswaar nog niet formeel beschreven zijn, dus ook nog geen jaaraanduiding hebben, maar wel al een plaats in de gids kregen.

Wat de grafiek vooral laat zien is de spectaculaire groei in de laatste twee decennia. In feite is 37% van alle in deze flora opgenomen soorten in de laatste twee decennia erbij gekomen, op een totaal van 247 jaar sinds de invoering van het systeem van Linnaeus! Een verklaring kan zijn dat de laatste tientallen jaren meer mensen gelegenheid en middelen hebben om zich met inventarisaties en vergelijkend onderzoek in het veld bezig te houden. Maar ook nieuwe en/of fijnere wetenschappelijke technieken spelen een belangrijke rol.

Beoordeling

Tot zover een min of meer kwantitatieve en redelijk objectieve analyse van deze uitgave. Een kwaliteitsoordeel is altijd een veel subjectievere aangelegenheid.

Het toekennen van de soortstatus aan planten die zich in morfologisch opzicht maar zeer weinig onderscheiden van andere maakt het determineren in het veld er bepaald niet gemakkelijker op. Dat is een praktisch bezwaar, waar de principiële vraag naar de definitie van het begrip soort achter schuil gaat. Het bestaan van wat wel genoemd wordt cryptische soorten,